

*Dr Ranko Keča, redovni profesor
Pravnog fakulteta u Novom Sadu*

O NAČELU POMOĆI NEUKOJ STRANCI U PARNIČNOM POSTUPKU

Sažetak: *U radu se razmatra problematika zaštite interesa neuke stranke u parničnom postupku u svetlu rešenja važećeg Zakona o parničnom postupku. Ispituje se u kojoj je meri koncepcija važećeg propisa drugačija u odnosu na ranije važeće zakonodavstvo i da li i dalje u svetlu ostvarenih promena, pre svega onih koje su posledica drugačijeg pristupa postulacionoj sposobnosti parničnih stranaka, ima opravdanja za postojanje posebnog načela kojima bi se utvrđivala obaveza parničnih sudova pomoći neukim strankama u ostvarivanju njihovih procesnih prava.*

Cljučne reči: *parnični postupak, parnične stranke, sud, procesno pravo, postulaciona sposobnost, načelo, načelo pomoći neukoj stranci.*

I

Parnični postupak jeste dvostranački organizovan postupak. Već po definiciji to pretpostavlja ravnopravnu poziciju oba procesna subjekta. Stranke imaju pravo na zakonitu, jednaku i pravičnu pravnu zaštitu. Ideja o ravnopravnoj poziciji stranaka u postupku participira na više načina.

Stranke su u simetričnoj poziciji kada koriste ovlašćenja izvedena iz načela dispozicije. Ovlašćenju tužioca da postupak pokrene tužbom, korespondira ovlašćenje tuženog da podnese protivtužbu. Ovlašćenju tužioca da podnese incidentalni zahtev za utvrđenje odgovara mogućnost tuženog da isticanjem materijalnopравnih prigovora i sam stupi u poziciju tužioca. Simetrija se ispoljava i u aktima disponiranja predmetom spora. Tužilac

se može odreći tužbenog zahteva a tuženi priznati zahtev a stranke zajednički mogu zaključiti poravnanje o predmetu spora. Pod ravnopravnim uslovima i uz ispunjenje potrebnih procesnih pretpostavki strankama su dostupni pravni lekovi.

Izražena je i u osnovnom pravilu za određivanje mesne nadležnosti. Tuženi mora prihvatiti parnicu jer ne može sprečiti da bude tužen pa se mesna nadležnost najčešće određuje tako da to pogoduje tuženom – parnica se vodi pred sudom na čijem području ima prebivalište odnosno sedište.¹

Ideja o ravnopravnom tretiranju stranaka najneposrednije je, ipak, izražena u načelu obostranog saslušanja. Prema tom načelu sud ima obavezu da svakoj stranci pruži mogućnost da se izjasni o zahtevima, predlozima i navodima protivne stranke. Načelo se razrađuje nizom procesno-pravnih ustanova. U nešto užem značenju, i pre svega kao izraz posebnog prava stranke, tome doprinosi i sistem pravila o pravu stranaka da se u postupku koriste svojim jezikom i pismom.

Ravnopravna pozicija stranaka ostvaruje i posredstvom pravila kojima se uređuje takozvano „siromaško pravo“ – oslobađanje stranke od prethodnog snošenja troškova parničnog postupka.

Najzad, preko pedeset godina značaj osnovnog načela imala i obaveza suda da pouči neuku stranku o njenim procesnim pravima u postupku. To je rađeno u cilju sprečavanja da se faktička nejednakost stranaka nastala zbog lošijeg materijalnog stanja ili neznanja ne pretvori u pravnu nejednakost i uskraćivanje niza procesno-pravnih ovlašćenja koja ta stranka sama nije u stanju da upotrebi u postupku.

II

Načelo pomoći neukoј stranci je uvedeno u naš procesni sistem članom 10. Zakona o parničnom postupku od 1956. godine.² Prema citiranoj odredbi sud je imao obavezu da upozori stranku na parnične radnje koje može preduzeti ako se ista, iz neznanja, ne koristi pravima koja joj pripadaju. U istoj formulaciji načelo je bilo sadržano i u odredbi člana 11.

¹ Ako je u konkretnom sporu ta „pretpostavljeno lošija, pozicija tuženog dovedena u pitanje postavljaju se odgovarajući korektivi kojima se štite i interesi protivne stranke. Sistemom pravila o izabranoj, elektivnoj nadležnosti tužiocu se tada omogućuje da izvrši izbor između suda opšte mesne nadležnosti i nekog drugog suda a u određenim slučajevima to može biti i sud njegovog prebivališta.

² Službeni list FNRJ, br. 4/1957, 52/1961, Službeni list SFRJ, br. 12/1965, 1/1971, 23/1972, 6/1974.

Zakona o parničnom postupku od 1976. godine.³ U obe zakonske redakcije pomoć neukoj stranci imala je značaj osnovnog načela parničnog postupka.

Navedena zakonska rešenja su predstavljala odgovor na drugačiji koncept postulacione sposobnosti koji je usledio u procesnom zakonodavstvu posle Drugog svetskog rata. U građanskom sudskom postupku Kraljevine Jugoslavije poslovna (i parnična) sposobnost nije bila dovoljna da stranke ovog svojstva same, neposredno, pristupe parničnom sudu i punovažno preduzimaju radnje u postupku. Uz zanemarive izuzetke one su morale biti zastupane kvalifikovanim punomoćnikom – advokatom. Koncept ograničenja postulacione sposobnosti opisanog sadržaja i dalje funkcioniše u zakonodavstvu niza evropskih država. U ovim sistemima pitanje zaštite interesa neuke stranke se i ne postavlja jer postupak u ime i za račun stranke vodi lice za koje se opravdano može pretpostaviti dobro poznavanje prava uključujući ono kojima je regulisan postupak ostvarivanja pravne zaštite. U svetlu pomenutog pristupa kao krizno pojavljuje se pitanje da li stranke raspolažu potrebnim materijalnim sredstvima koje podrazumeva angažovanje kvalifikovanog punomoćnika.

Rešenja prihvaćena u našem pravu posle Drugog svetskog rata su, dakle, omogućila neposredno učešće (parnično sposobnih) stranaka u postupku. Time je nastao rizik da u nizu situacija stranka postupa protivno sopstvenim interesima zbog nerazumevanja često veoma komplikovanih procesnih formi. Ideja o ravnopravnosti stranaka u ostvarivanju pravne zaštite izražena u načelima parničnog postupka i nizu procesnih ustanova instrumentalizovanih u navedenom cilju bila je dovedena u pitanje. Posebno u situaciji kada se nasuprot stranci koja ima odgovarajuće pravničko znanje ili koju zastupa kvalifikovani punomoćnik nalazilo lice koje nije imalo navedena svojstva. Kao korektiv kojim se i u datom okviru težilo ujednačavanju procesne pozicije stranaka uvedeno je načelo pomoći neukoj stranci. Obaveza suda da pruži pomoć neukoj stranci i ukaže na mogućnost preduzimanja parničnih radnji u postupku je u našem pravnom sistemu skoro pedeset godina imala značaj osnovnog načela parničnog postupka.

Prema navedenim zakonskim tekstovima načelo se ograničavalo na obavezu suda da neuku stranku pouči o njenim procesnim ali ne i o materijalnim pravima. Smisao ograničenja je u tome da otkloni opasnost pretvaranja parničnog suda u zastupnika neuke stranke. Ograničenje je,

³ Službeni list br. 4/1977, 36/1977, 6/1980, 36/1980, 43/1982, 72/1982, 69/1982, 58/1984, 74/1987, 57/1989, 20/1990, 27/1990 i 35/1991 i „Službeni list SRJ”, br. 27/1992, 31/1993, 24/1994, 12/1998, 15/1998 i 3/1902. U daljem tekstu ZPP 76.

s druge strane, trebalo da spreči ili bar ublaži osećaj o pristrasnom postupanju suda u korist neuke stranke. Sa razlogom se u procesnoj literaturi ukazuje da ponekad nije sasvim lako odvojiti procesno o materijalnog prava. Izvesan broj parničnih radnji o kojima sud poučava neuku a neretko i stranku vičnu pravu na osnovu neposrednog zakonskog titulusa je takav da direktno rezultiraju materijalnopравnim dejstvima na koja je neophodno ukazati u pouci (sudsko poravnanje, odricanje od tužbenog zahteva). U drugim slučajevima intervencija suda je od značaja za preciznije vrste pravne zaštite koja se traži ili vrste procesne radnje koja se preduzima pa se u navedenom cilju od stranke traži da odredi koje materijalnopравne posledice želi ostvariti u postupku (tužbeni zahtev nije dovoljno određen, nije jasno da li se izjavljuje materijalnopравna ili procesnopравna kompezacija).⁴ Ima i mišljenja da je domašaj načela širi i da primena načela u postupku pretpostavlja poučavanje stranke o procesnim i o materijalnim pravima jer u protivnom načelo nema smisla. U navedenom smislu neukoj stranci bi se moralo ukazati na materijalnopравne posledice preduzimanja određene parnične radnje.⁵ Tokom primene ranije važećeg parničnog zakonodavstva sudska praksa je pretežnim delom imala restriktivniji pristup u pogledu domena primene ovog načela ograničavajući ga na poučavanje o neuke stranke o procesnim pravima u postupku.

Samo poučavanje neuke stranke je u ranije važećim redakcijama zakona o parničnom postupku izražavano na dva načina. U prvom vidu je pretpostavljalo jednu opštu dužnost suda da, rukovođen razvojem postupka i shodno procesnoj poziciji stranke, ukaže potrebu preduzimanja određenih (unapred nedefinisanih) parničnih radnji. U drugom vidu izričito je propisivana obaveza suda da pouči neuku stranku o mogućnosti preduzimanja tačno određenih parničnih radnji kao, na primer, u slučaju davanja pouke o pravu na pravni lek.

Drugo bitno obeležje načela poučavanja neuke stranke je bilo u tome što je domen njegove primene imao šire okvire od onih na koje je upućivala opšta zakonska formulacija. U nizu situacija, i povodom preduzimanja pojedinih parničnih radnji, sud je bio u obavezi da o preduzimanju te radnje pouči i stranku vičnu pravu uključujući onu koju je u postupku zastupao kvalifikovani punomoćnik – advokat. Vremenom se navedeni pristup proširio i na grupaciju radnji za koje zakon nije izričito propisivao širu dužnost poučavanja. Čak su podnesci stranaka podneseni od strane kvalifikovanih punomoćnika vraćani na ispravku i dopunu uz

⁴ B. Starović, R. Keča, *Gradansko procesno pravo*, Novi Sad, 2004. str. 133.

⁵ S. Triva, M. Dika, *Gradansko parnično procesno pravo*, Zagreb, 2004, str. 199.

ukazivanje na prirodu nedostatka i davanje pouke o njegovom otklanjanju. Određivan je i rok u kojem to treba učiniti uz ukazivanje na posledice propuštanja – odbacivanje podneska. Ispravnjeni podnesak se smatrao podnetim trenutkom prvog podnošenja (nepotpunog) podneska. Navedeni pristup je veoma često rezultirao procesnim zloupotrebama i uticao na odugovlačenje postupka.

Kao što je naglašeno, odredbom člana 11. ZPP 76, koja se nalazila u grupaciji osnovnih odredbi, utvrđena je, u značenju osnovnog načela, obaveza suda da upozori stranku koja se iz neznanja ne koristi pravima koja joj po zakonu pripadaju na mogućnost preduzimanja parničnih radnji. Načelo je dalje sistematski sprovedeno i izraženo u nizu odredaba ZPP 76.

Postojala je obaveza suda da obavesti organ starateljstva ako zakonski zastupnik lica pod starateljstvom ne pokazuje potrebnu pažnju pri zastupanju a mogao je i zastati sa postupkom ako bi usled propuštanja zastupnika mogla nastati šteta za lica pod starateljstvom i predložiti da se odredi drugi zakonski zastupnik.⁶ Parnični sud je bio u obavezi da ukaže stranci na štetne posledice zastupanja od strane punomoćnika koji nije advokat u slučaju kada bi utvrdio da ovo lice nema sposobnost da vrši ovu funkciju dužnost u postupku.⁷ Isto tako, utvrđena je obaveza suda da upozori stranku ili zakonskog zastupnika na potrebu uzimanja punomoćnika ako navedena lica nisu bila u da se jasno i određeno izjasne o predmetu raspravljanja. Ako stranka nije bila u mogućnosti da uzme punomoćnika veće bi po njenom predlogu odlagalo ročište.⁸ Ako je podnesak vezan za rok bio predat ili upućen nenadležnom sudu pre isteka roka bio dostavljen nadležnom sudu po proteku roka smatrao se blagovremenim ako se njegovo podnošenje nenadležnom sudu moglo pripisati neznanju ili očiglednoj omašci podnosioca.⁹ Postojala je obaveza suda da upozori stranku na posledice izostanka sa ročišta.¹⁰ Parnične radnje stranaka za koje je bila propisana pismena forma mogle su se preduzeti davanjem usmene izjave na zapisnik kod parničnog suda.¹¹ Sud je imao obavezu poučavanja i pomoći stranci u ispravljanju i dopunjavanju neurednih podnesaka.¹² Tokom glavne rasprave sud je, postavljanjem pitanja ili druge načine, pomagao strankama pri iznošenju činjenica i predlaganju doka-

⁶ Čl. 81. st. 34. ZPP 76

⁷ Čl. 90. stav 4. ZPP 76.

⁸ Čl. 296. ZPP 76.

⁹ Čl. 113. st. 7. ZPP 76

¹⁰ Čl. 114. st. 3. ZPP 76.

¹¹ Čl. 106. st. 4. ZPP.

¹² Čl. 109, 351, 399. ZPP 76

za.¹³ Tokom postupka sud je ukazivao strankama na mogućnost zaključanja sudskog poravnanja pomažući im da zaključe poravnanje.¹⁴ Sud je bio u obavezi da pouči stranke o pravu na pravni lek.¹⁵

Načelo je participiralo i u jednom širem značenju. Pored stranaka sud je imao dužnost da pouči i druge, sporedne, subjekte u postupku u pogledu ostvarivanja njihovih procesnih prava. Prilikom pozivanja svedoka sud je ovo lice upozoravao o posledicama neopravdanog izostanka i o pravu na naknadu troškova.¹⁶ Prilikom pozivanja veštaka sud je veštaka upozoravao na posledice nedostavljanja nalaza i mišljenja u ostavljenom roku, o posledicama neopravdanog izostanka sa ročišta kao i o pravu na nagradu i naknadu troškova.¹⁷ Sud je bio u obavezi upozori svedoka na mogućnost uskraćivanja svedočenja, ili davanja odgovora na određena pitanja. Čl. 237. st. 2, 238. st. 2. ZPP. Lica koja prisustvuju raspravi na kojoj je javnost isključena sud je upozoravao na to da su dužna da kao tajnu čuvaju ono što su na raspravi saznala ukazujući im na posledice odavanja tajne.¹⁸

III

U važećem Zakonu o parničnom postupku od 2004 godine u grupaciji odredaba u kojim su sadržana osnovna načela parničnog postupka, načelo pomoći neukoj stranci se ne spominje.¹⁹ Moglo bi se, dakle, zaključiti da je ono nestalo iz našeg procesnog sistema i da su vremenom prevladali argumenti koji su ga osporavali. Pre svega oni koji su ukazivali da je primena navedenog načela potencijalno opasna po objektivnost i nepristrasnost postupajućeg suda ili da se tako može činiti iz vizure protivne stranke. Da li je sasvim tako?

U članu 275. stav 2. ZPP u sadržana je odredba po kojoj: „Stranku koja nema punomoćnika u postupku i koja se iz neznanja ne koristi svojim procesnim pravima koja joj pripadaju po zakonu sud `će poučiti koje parnične radnje može preduzeti“. U navedenom smislu, evidentno je da baveza poučavanja neuke stranke nije nestala. Kao i u prethodno važećim zakonskim redakcijama dužnost suda se ograničava na poučavanje o procesnim pravima. Evidentno je, takođe, da su redaktori zakona imali sasvim jasnu nameru da poučavanje ograniče na neuku stranku. To je po-

¹³ Čl 298. ZPP 76.

¹⁴ Čl. 321. st. 3. ZPP.

¹⁵ Čl. 337. st. 3, 347. 399. ZPP 76.

¹⁶ Čl. 242. st. 1. ZPP 76.

¹⁷ Čl. 257. ZPP.

¹⁸ Čl. 308. st. 4. ZPP.

¹⁹ Službeni glasnik RS”, br. 125/2004, U daljem tekstu ZPP.)

sebno naglašeno unošenjem formulacije po kojoj se obaveza poučavanja odnosi samo na onu stranku koja nema punomoćnika. Formulacija je problematična i protivna cilju ustanove posebno u svetlu primene pravila o ugovornom zastupanju stranaka našem parničnom postupku. Punomoćnik stranke može biti svako parnično sposobno lice pa i ono koje koje ne poseduje potrebne sposobnosti za uspešno preduzimanje procesnih aktivnosti. To što punomoćnik zastupa stranku u postupku nije, dakle, nikakva garancija da će interesi zastupanog lica biti zaštićeni na način kojim se potpuno otklanja rizik neuspešnog korišćenja procesnih prava. Navedena formulacija ima smisao ako se razume i tumači na restriktivan način ograničavajući poučavanja neuke stranke u slučaju kada je zastupa kvalifikovani punomoćnik, advokat, ili lice koje raspolaže potrebnim pravnim znanjima i referencama za uspešno vođenje spora. Razlog za restriktivniji pristup u tumačenju citirane odredbe je sadržan i u tome što je ZPP, u cilju popravljavanja procesne discipline i sprečavanja procesnih zloupotreba, uveo niz ograničenja koja se, pre svega, primenjuju kada u ime i za račun parnične stranke te radnje preduzima advokat kao punomoćnik. Za razliku od rešenja ZPP 76, u važećoj redakciji ZPP podnesak koji je nerazumljiv, nepotpun ili nije podnesen u dovoljnom broju primeraka se odmah odbacuje i ne vraća radi ispravke ili dopune ako stranku zastupa punomoćnik koji je advokat.²⁰ S druge strane, odredba člana 297. ZPP u potpunosti sledi logiku izraženu u formulaciji člana 275. st. 2. ZPP uskraćujući mogućnost odloganja ročišta za glavnu raspravu ako tu stranku u postupku zastupa punomoćnik bez obzira na njegovo svojstvo i sposobnost. Nekvalifikovan punomoćnik često neće biti ni sam sposoban da se jasno i određeno izjasni o predmetu o kojem se raspravlja na ročištu što po citiranoj odredbi predstavlja osnov za odlaganje ročišta za glavnu raspravu ako stranka nema punomoćnika. Doslovna primena navedene formulacije čl. 275. st. 2 ZPP može imati opravdanje u svetlu ostvarivanja jednog drugog pravopolitičkog cilja nižeg ranga od onog koji ima poučavanje neuke stranke u postupku.²¹ Na stranke se, zapravo, vrši pritisak da svoj izbor ograniče na kvalifikovane punomoćnike - advokate. U protivnom postoji realan i nimalo zanemariv rizik gubitka spora samo zbog nesposobnosti punomoćnika. U prilog navedenog pristupa govori i okolnost da u ZPP više nema odredbe koje je obavezivala sud da stranci ukaže na nesposobnost punomoćnika.²²

²⁰ Čl. 103. st. 5 ZPP.

²¹ Kao što je naglašeno, pomoć neukoju stranci služi ostvarivanju jednog fundamentalnog kvaliteta pravne zaštite - načela ravnopravnosti i prava na jednaku zaštitu u postupku.

²² Čl. 90. st. 4. ZPP.

Uporedo sa izdvajanjem obaveze suda o poučavanju neuke stranke iz grupacije osnovnih načela parničnog postupka artikulirala se ideja o oduzimanju (ograničenju) postulacione sposobnosti parničnih stranaka što je u važećoj redakciji ZPP samo delimično ostvareno.²³ Redaktori važećeg ZPP su se prilikom formulisanja osnovnih načela parničnog postupka postavili kao da je obavezno zastupanje stranaka od strane advokata sprovedeno u potpunosti i primenjeno na celokupni parnični postupak što se nije desilo. Centralni deo ostvarivanja pravne zaštite jesu prvostepeni i drugostepeni parnični postupak pa u momentu eventualnog prenošenja procesnih aktivnosti u postupak po navedenim vanrednim pravnim lekovima mnogo toga već može biti upropašćeno postupanjem neuke stranke tako da su mogućnosti da se to popravi radnjama kvalifikovanog punomoćnika male.²⁴ Iz navedenog razloga, i gotovo u neizmenjenom obimu u odnosu na rešenja ranije važećeg ZPP postoji potreba za postojanjem odgovarajućeg načela kojim bi se u postupku štitio interes neuke stranke. Već po prirodi stvari načelo bi se ograničavalo na prvostepeni i postupak po redovnim pravnim lekovima, a nalazilo bi mesto i u postupku povodom predloga za ponavljanje postupka.

Dakle, obavezno zastupanje stranaka putem advokata nije sprovedeno do kraja a redaktori zakona su predstavili, bar prividno, kao da je navedeni uslov već ostvaren tako da ni ne postoji potreba da se pomoć neukoj stranci izrazi u značenju osnovnog načela. Realna potreba za postojanjem odgovarajućeg načela, kao aspekta izražavanja načela ravnopravnosti stranaka je i dalje postojala u gotovo istoj obimu kao i u ranije važećim propisima.

Odredba člana 275 st. 2. ZPP po kojoj – „Stranku koja nema punomoćnika u postupku i koja se iz neznanja ne koristi svojim procesnim pravima koja joj pripadaju po zakonu sud će poučiti koje parnične radnje može preduzeti“ - u osnovi ima značaj formulisanja posebnog načela postupka. Iz razloga samo znanog redaktorima ZPP to načelo skriveno i izdvojeno iz grupacije osnovnih odredaba gde bi po redovnom toku stvari moralo da nađe mesto. Razloga koji upućuju na navedeni zaključak je više. Prvo, već najelementarniji, jezički nivo tumačenja citirane odredbe pokazuje da ona

²³ Prema odredbi čl. 84. st. 2. ZPP u postupku po reviziji i zahtevu za zaštitu zakonitosti stranku mora zastupati advokat. Pravilo je primenjeno i na žalbu sa alternativnim predlogom za revizijsko odlučivanje, jer je propisano da u postupku po pravnom leku stranku koja je fizičko lice mora zastupati advokat, čl. 390. st. 4. ZPP. Kao što se vidi u postupku po vanrednim pravnim lekovima, izuzimajući predlog za ponavljanje postupka stranke su postale postulaciono nesposobne i postoji obaveza njihovog zastupanja od strane kvalifikovanih punomoćnika.

²⁴ Uostalom, ograničenje postulacione sposobnosti stranaka, i obavezno zastupanje od strane advokata po vanrednim pravnim lekovima nije se, prilikom donošenja ZPP, pravdalo njihovim interesom već se razlog nalazio u potrebama pravosuđa i advokature za efikasnijim i stručnijim radom.

ima šire značenje i da se njena primena odnosi na širi krug procesnih ustanova. Kada govori o pravima stranke i procesnim radnjama koristi se množina što pretpostavlja primenu navedene odredbe u svim onim slučajevima u kojima se pojavljuje potreba zaštite interesa neuke stranke. Takav domen primene imaju odredbe načelnog značaja. Drugo, u prilog navedene teze govori i činjenica da je odredba čl. 275 st. 2. ZPP sadržana u grupaciji odredaba kojima se reguliše tok prvostepenog postupka i to onim, koje se tiču pripremanja glavne rasprave, dakle u uvodnom delu postupka kojem sledeju sve kasnije procesne aktivnosti. Dakle, od tog momenta pa sve do okončanja postupka sud mora voditi računa o zaštiti interesa neuke stranke. Treće, i najpovršnije poređenje konkretnih ustanova u kojima je načelo poučavanja neuke stranke dobilo poseban izraz u ranije važećem zakonodavstvu sa rešenjima važećeg zakona pokazuje da su razlike u osnovi zanemarljive. Ograničene su na određena poboljšanja sadržana u ZPP, pre svega ona koja se odnose na selektivnost u primeni načela što ranije najčešće nije bio slučaj. Propusti u radnjama koje su preduzete od stranke kvalifikovanih punomoćnika se više ne mogu sanirati nego, po pravilu, rezultiraju njihovim odbacivanjem ili neprihvatanjem.

Prema odredbama ZPP sud ima obavezu zaštite interesa neuke stranke u nizu procesnih situacija. Dužan je da obavesti organ starateljstva da zakonski zastupnik ne pokazuje potrebnu pažnju u zastupanju. Ako bi usled propuštanja zastupnika mogla nastupiti šteta za lice pod starateljstvom sud je u obavezi da zastane sa postupkom i predloži da se odredi drugi zakonski zastupnik.²⁵ Sud poučava stranke i druge učesnike u postupku o pravu da usmeni postupak pred sudom prate na svom jeziku posredstvom tumača.²⁶ Ako je podnesak nerazumljiv ili ne sadrži sve što je potrebno da bi se po njemu postupilo sud vraća takav podnesak stranci koja nema punomoćnika advokata radi ispravke. Sud, takođe, umnožava podneske koji nisu podneti u dovoljnom broju primeraka.²⁷ Pravilo o ispravljanju nerazumljivog ili nepotpunog podneska se ne primenjuje ako podnesak je u ime stranke podneo punomoćnik advokat nego ga sud odmah odbacuje.²⁸ Podnesak se smatra blagovremenim ako je u propisanom roku predat ili upućen nenadležnom sudu a stigne u nadležni sud po proteku roka ako se njegovo podnošenje nenadležnom sudu može pripisati neznanju ili očiglednoj omašci podnosioca.²⁹ Sud je u obavezi da u pozi-

²⁵ Čl. 77. st. 4. ZPP.

²⁶ Čl. 96. st. 2. ZPP.

²⁷ Čl. 103. st. 1, 5. ZPP, čl. 390 ZPP.

²⁸ Čl. 103. st. 6. ZPP.

²⁹ Čl. 107. st. 6. ZPP

vu na ročište upozoriti na zakonske posledice izostanka.³⁰ Postoji i obaveza suda da tuženog upozori na posledice propuštanja davanja odgovora na tužbu u propisanom roku.³¹ Sud ima dužnost da postavljanjem pitanja ili na neki drugi celishodan način obezbedi da se na raspravi iznesu sve bitne činjenice označe ili dopune dokazna sredstva i pruže potrebna razjašnjenja da bi se utvrdilo relevantno činjenično stanje.³² Sud izuzetno može odložiti ročište za glavnu raspravu ako neuka stranka koja nema punomoćnika nije u stanju da se jasno i određeno izjasni o predmetu o kojem se raspravlja.³³ Sud u toku postupka ukazuje strankama na mogućnost sudskog poravnanja i pomoći im da zaključe poravnanje.³⁴ Presuda na osnovu propuštanja se može doneti samo pod uslovom da je tuženom tužba podneta uredno sa poukom o posledicama propuštanja.³⁵ Strankama se daje uputstvo o pravu na izjavljivanje pravnog leka.³⁶

Kao u ranije važećim redakcijama postoji obaveza poučavanja i nekih drugih subjekata u postupku. U pozivu za svedočenje svedok se mora upozoriti na posledice neopravdanog izostanka i pravo na naknadu troškova.³⁷ Sud u pozivu za veštačenje upozorava veštaka na posledice nedostavljanja nalaza i mišljenja u određenom roku i o posledicama neopravdanog izostanka sa ročišta kao i pravo na nagradu i naknadu troškova.³⁸ Svedok se poučava o pravu na uskraćivanje svedočenja ili davanja odgovora na pojedina pitanja.³⁹ Lica koja prisustvuju raspravi sa koje je javnost bila isključena upozoravaju se od strane suda da čuvaju kao tajnu ono što su saznala na raspravi uz ukazivanje na posledice odavanja tajne.⁴⁰

IV

Obaveza poučavanja neuke stranke u novom parničnom procesnom participira gotovo u identičnim okvirima kao u ranije važećim propisima mada nije izričito nije dobila značaj osnovnog načela. Razlozi koji oprav-

³⁰ Čl. 108. st. 3. ZPP.

³¹ Čl. 282. st. 2. ZPP.

³² Čl. 229. ZPP.

³³ Čl. 297. ZPP.

³⁴ Čl. 322. st. 3. ZPP.

³⁵ Čl. 338. st. 1. t. 1. ZPP.

³⁶ Čl. 341. st. 3, čl. 445. st. 2, čl. 447. st. 3. ZPP.

³⁷ Čl. 243. ZPP.

³⁸ Čl. 256. st. 3. ZPP.

³⁹ Čl. 238. st. 2. ZPP.

⁴⁰ Čl. 309. st. 4. ZPP.

davaju njegovo zadržavanje u procesnom sistemu su i dalje veoma snažni i principijelno neugroženi nešto drugačijom koncepcijom postupacione sposobnosti stranaka u našem parničnom procesnom pravu. Obaveznom zastupanju stranaka u postupku povodom određenih vanrednih pravnih lekova ne može se dati takav značaj da njegovim uvođenjem prestaje potreba za zaštitom interesa neuke stranke. Eventualnim ograničavanjem navedenog pristupa bi bili ugroženi odlučujući kvaliteti koji se moraju garantovati u parničnom postupku a pre svega načelo ravnopravnosti parničnih stranaka. Na navedenim premisama je zasnovano i postojeće rešenje koje gotovo u svemu, osim formalno pravnog izraza, obavezi poučavanja neuke stranke u obezbeđuje kvalitet osnovnog načela. U postojećim rešenjima kao vredan pristup se mora naglasiti ideja o selektivnoj primeni načela samo na one stranke koje se mogu smatrati neukim što punomoćnik advokat svakako nije.

*Ranko Keča, Ph. D., Full Professor
Novi Sad, School of Law*

On the Principle of giving Hints to the Ignorant Party in Civile Procedure

Abstract

The obligation of giving hints to ignorant party in a new Civil Procedural Law is participating almost in identical frameworks as it was in former ones, although it is not promulgated as basic principle. Reasons which are justifying retaining it in procedural system are still very strong and in principle unthreatened by somewhat different conception of rules on party representation in our Civil Procedural Law. Mandatory representation of the parties by attorney in some specific legal remedies proceedings can not be given such significance, so it would mean by establishing it that there is no more need for protection of ignorant party's interests. Eventual reduction of quoted approach would endanger determinant qualities which have to be guaranteed in litigation, and on the first place principle of equality of parties. Thus existent conclusion, based on the stated premises, provides quality of basic principle for obligation of giving hints to ignorant party in pretty much every aspect, apart from formal token.